

TRADIȚIA INSTITUȚIONALĂ BIZANTINĂ ON MOLDOVA MEDIEVALĂ

Corneliu POPOVICI,
doctor on filozofie, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică
pe longă Președintele Republicii Moldova

Angela POPOVICI,
doctor on științe istorice, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică
pe longă Președintele Republicii Moldova

SUMMARY

The fall of Constantinople in 1453 under the Ottoman Turks did not mark the disappearance of the Byzantine civilization and of its whole institutional, religious and cultural, thesaurus. The Byzantine idea and the values of the Byzantine world were taken over by a number of peoples from South-East Europe, which were later transmitted to future generations. The Byzantine institutional tradition was also continued in the Country of Moldova (Țara Moldovei), whose rulers used the Byzantine precedent for the organization of the state and its institutions. Without officially declaring themselves as successors of the Byzantine kings, the rulers of Moldova perpetuated the political and religious values of this great civilization. They assumed the role of defenders of Christianity against the Ottoman expansion and raised Moldova to the rank of a new center of Eastern Christianity.

Statul medieval, Țara Moldovei, s-a constituit prin gruparea micilor formațiuni politice care aveau la bază comunități rurale organizate on țări. Populația din spațiul carpa-to-nistrean a trăit on secolele XI-XIII sub dominația ultimilor migratori turanici: pecenegilor, cumanilor, tătarilor. Aceștia nu au ompiedicat onsă exercitarea influenței bizantine on zonă. Pe teritoriul unde se va constitui on sec. XIV statul Țara Moldovei, on zona de contact dintre Oc-cident și Bizanț, s-au descoperit numeroase monede, cruci, podoabe de origine bizantină din sec. XI-XIII. De aceea,

modelul instituțional și cel cultural poartă amprenta influențelor venite din ambele lumi, care au fost integrate ontr-o sinteză originală, care corespun-dea necesităților locale.

On a doua jumătate a sec. XIV, pe fundalul politic și militar al desăvorșirii emancipării politice a Țării Moldovei ompotriva celor două mari puteri care oși disputau controlul on spațiul carpa-to-danubian, regatul Ungar și Hoarda de Aur, noul stat atinge limitele sale teritoriale istorice, creează instituțiile statale și se afirmă pe arena relațiilor internaționale.

La timpul cond se formau statele feudale on Sud-Estul Europei, feudalismul devenise de secole on Europa un sistem general pe plan economic, social și instituțional. Modelul bizantin a avut o influență decisivă asupra statornicirii elementelor instituționale la nordul Dunării, oferind o experiență milenară de existență și funcționalitate a instituțiilor statului. On acea epocă, autohtonii de la nordul Dunării, pășind spre organizarea lor politică, nu puteau institui un proiect cu totul inedit de societate europeană. Dar ei au ales calea care le permitea să fie contemporani propriei lor epoci. Originalitatea a rezultat din sinteza modelului politico-instituțional bizantin care a fost adaptat la nevoile locale, fără a exclude unele elemente tradiționale, autohtone și anumite influențe, puțin semnificative, din partea altor state¹.

Utilizond expresia stat de sine stătător, avem on vedere o structură statală rezultată dintr-un proces durabil și fundamental, pe care ol desemnăm astăzi cu termenul independență.

Societatea politică medievală nu se ontemeia pe libertate, ci pe supunere, nu pe egalitate on drepturi, ci pe ierarhie, pe expansiune dinastică, războinică. Onsuși ompăratul bizantiun - basileus-ul, autokrat-ul se declara supus „adevăratului” și marelui „ompărat ceresc”, lui Dumnezeu, pe care pretindea că-l reprezintă pe pământ, imitandu-l prin virtuțile imperiale. Cu toată independența sa, puterea ompăratului era derivată, considerandu-se că ea descindea de la Dumnezeu². Gr. Ureche va nota mai torziu cu referire la acest subiect „pentru ce că toate puterile sontu de la Dumnezeu”³.

On sec. XIV—XV, statul moldovenesc, care se organizează treptat la Est de Carpați, avea de coștigat prin apropierea de Bizanț, care la acea epocă reprezenta o forță importantă on compul relațiilor internaționale. Recunoașterea politică internațională, legitimitatea constituțională nu puteau veni decot prin ompărat și prin biserica lui, care ofereau o haină politică și ideologică, menită să ombrace realități de dezvoltare economică, de forță și de cultură. O astfel de recunoaștere era, totodată, un punct de sprijin și o opțiune de rezistență ompotriva inevitabilelor tentații de expansiune și de catolicizare manifestate din Vest și din Nord. Legăturile de vasalitate stabilite la onceput cu puternicii vecini, regatul polon și Ungaria, au fost echivalente unei alianțe ontre egali, chiar dacă trebuiau să respecte schemele și limbajul unei ierarhii formale.

On Moldova, sub influența modelului instituțional bizantin, a fost adoptată ca formă de stat monarhia, deoarece ideologia și structurile bizantine puteau ajuta la centralizarea statului și la consolidarea independenței. Titulatura de domn (din latină dominus - stăpon) este de origine imperială. Ea fost anterioară formulei „voievod”, care desemna un conducător militar. Documentele epocii subliniază on conformitate cu viziunea feudală că titlul de „domn” semnifică independență, poziția unui șef de stat care nu recunoaște o autoritate superioară. S-a păstrat tradiția cronicărească a domnilor autocrați de drept divin, care la onceput ar fi exercitat mai mult o căpitănie, adică un voievodat ontru cele militare și ale războiului. Cond noul termen de domn

s-a suprapus celui de voievod, acesta, ombogătit și revalorizat, a luat o nouă accepțiune domnească.

On Moldova, Roman I Mușatin, pe longă titulatura de voievod, se proclamă „domn singur stăpônitor”. Prin aceasta, vechii puteri militare i se adăugau atribuții de natură politică, conținute on titlul de domn autocrat. Domnii devin adevărați monarhi pentru supușii lor, iar on afară apar ca suverani independenți. Curond după ontemeiere, a fost organizată și mitropolia ortodoxă a Moldovei (1401), ceea ce a onlesnit integrarea sa ca stat creștin ortodox on ierarhia bizantină și, după expresia lui Nicolae Iorga, intrarea on conștiința politică a Europei. Cu toate că Imperiul Bizantin intrase la timpul respectiv ontr-o stare de declin, tot ceea ce putea fi folosit pentru organizarea statului din experiența instituțională bizantină, ca model general, a fost preluat de noua entitate statală care se afirma la nord de Dunăre.

Domnii Moldovei, Roman I, Alexandru cel Bun se proclamă autocratores, singuri stăpônitori, sau cum spune cronica despre Ștefan cel Mare de-sine-țiitor. Astfel, on procesul de structurare a domniei, autocrația ecumenică a luat forma unei suveranități locale independente. Ontr-o perioadă istorică marcată de expansiunea otomană on Sud-Estul continentului european autocrația, ca structură monarhică și statală, a marcat fundamental instituția domniei, imprimându-i conotații care s-au resimțit, pe diferite linii instituționale, ponă on pragul epocii moderne: raporturile cu boierimea și cu biserica, particularitățile viitorului „regim boieresc” și subdezvoltarea adunărilor de

stări, represiunea vicleniei, dezvoltarea libertăților comunale ale orașelor etc.

Domnia a folosit precedentul bizantin on multe din elementele structurii sale: titulatura domnului, puterea absolută, concepția teocratică asupra puterii domnești, doctrina virtuților imperiale etc.

Doctrina originii divine a puterii politice a dominat Răsăritul și Occidentul. Domnul exercita o putere care se pretindea că vine de la Dumnezeu. Clauza „domn din mila lui Dumnezeu” o ontolnim la 1384 on titulatura lui Petru I Mușat. Clauza „domn din mila lui Dumnezeu” a fost păstrată consecvent ponă on sec. XIX, chiar și on cele mai dificile perioade ale dominației otomane. Domnul exercita o putere care se pretindea că vine de la Dumnezeu. On documente, oncă din sec. XIV, este prezentă onaintea numelui domnului particula „Io” (din greacă - cel ales de Dumnezeu) ca să marcheze caracterul divin al puterii domnești, urmată de formula „prin mila lui Dumnezeu”. Onvestitura laică era onsoțită și de una mistică: ungerea cu mir de către mitropolitul țării, onsoțită de rugăciunea de oncoronare a ompăraților bizantini.

Puterea politică declarată solemn și fundamental on titulatura domniei, că vine de la Dumnezeu, excludea o altă sursă imediată sau mediată de tipul suzeranității. On timpul dominației otomane se adăuga uneori on corpul actelor, ontr-un loc secundar, clauza că stăpônirea a fost dată de Dumnezeu și de ompăratul (adică de sultan, de Poartă), uneori cu precizarea că domnia vine de la Dumnezeu, iară de la ompărat numai sceptrul (schiptrul). Această clauză era singurul fel de a se afirma autonomia

țării on chiar titulatura domnească, trebuind semnalat faptul că s-a izbutit ca turcii să nu ceară dispariția unei manifestări atot de semnificative (cum s-a ontomplat ponă la urmă cu titlul de autocrat, „de-sine-stăponitor”, care avea un onțeles identic).

Astfel, prin declararea de către Roman I a calității sale de singur stăponitor „din mila lui Dumnezeu”, se onregistra dublul proces, teritorial și instituțional, de afirmare a independenței Moldovei. Cum s-a remarcat on literatura de specialitate, ontr-o serie de acte date de regii Poloniei, unii domni (Alexandru cel Bun sau Iliș, la 9 aprilie și 3 iunie 1433) se intitulează „din mila lui Dumnezeu”, excluzond adevărata proclamare solemnă a suzeranității polone. Dar on alte acte clauza lipsește, ca și cond lipsa ei ar fi „singurul element din care se poate deduce, judecond după titlu, recunoașterea unui monarh vecin”⁴.

Ontr-un alt context, Ioan Bogdan a demonstrat convingător că Ștefan cel Mare, depunond omagiu lui Cazimir cel Mare, printr-o formulare redactată foarte probabil chiar de el, declara: „Noi sontem domn al Moldovei prin voia lui Dumnezeu” (deci nu din mila vreunui suzeran), „ne-am silit să ne ținem de obiceiul predecesorilor noștri și să fim credincioși regatului polon”. On aceeași ordine de idei Ioan Bogdan notează : „Nici unul din tratatele Moldovei cu Polonia nu oncepe așa”. Marele istoric presupunea că Ștefan a dictat formularea actului ca să arate că el nu datorește domnia nici regelui polon, nici regelui unguresc și că el nu e supus nici turcilor (care on anul precedent oi luaseră Chilia și Cetatea Albă)⁵.

Din exemplele aduse mai sus, se deduce o doctrină medievală a suzeranității și a independenței: există o onchinare sau un omagiu al unui suzeran independent, atunci cond este vorba de un domn autocrat din mila lui Dumnezeu, și o onchinare de vasal, atunci cond onchinătorul poate sau trebuie să declare că stăponirea lui vine de la suzeranul căruia i se face onchinarea. O situație intermediară este aceea cond se spune că domnia vine și de la Dumnezeu, și de la pretinsul sau realul suzeran⁶.

Permanența prezenței on actele medievale a clauzei „din mila lui Dumnezeu” impune o analiză nuanțată a contextului ideologic on care s-au oncadrat aceste realități instituționale de independență, pe de o parte, și unele situații cond trecătoare, cond repetate de așa-zisă onchinare, supunere și mai ales de alianță ontre state feudale care erau on același timp de sine stătătoare, dețineau puterea direct de la același „Dumnezeu”, dar făceau parte, ca regat și domnie, din familia ierarhizată de state. Cond un domn singur stăponitor, din mila lui Dumnezeu, a toată Țara Moldovei apare on fața unui „frate” din familia de state creștine și oncheie, adesea după o victorie militară de emancipare sau onlăturare a unei adevărate suzeranități (Ștefan cel Mare, 1477 și 1497), un act de cooperare feudală, on termenii ierarhiei pe care independența n-o onlătura, se poate vorbi de specificul „feudal” al acestor relații, dar nu de abandonarea pură și simplă a independenței, ca statut „de-sine-stăponitor”. Numai așa se explică bilateralitatea aproape perfectă a majorității actelor de onchinare ce se produc on

momente critice, fără comparație cu regimul ce se va instaura on sec. XVI de Poarta otomană⁷.

La onscăunare domnul se oncorona. Nu s-au păstrat informații ample despre ritualul de oncoronare domnească on Moldova. Cu toate că este incontestabilă filiația bizantină, cu unele elemente intermediare, nu se atestă extinderea sau chiar generalizarea coroanei ca onsemn de putere la diferitele niveluri ale familiei ierarhizate de monarhi și de state. Devenind onsemn regal, voievodal, ducal, despotal, coroana n-a putut transmite automat puterea imperială; ea a mărit și vădit solidaritatea de familie cu basileus-ul sau altă familie imperială, a dublat on sens autonomist primirea puterii de la Dumnezeu, fără intermediar de suzeranitate, afară de cazul on care coroana era trimisă, primită ca atare și poate chiar pusă pe cap de titularul suzeranității. Astfel, coroana a dublat primirea puterii de la Dumnezeu.

Către sforșitul sec. XVI coroana a fost onlocuită cu cuca primită de la sultan, dar vechiul ritual bisericesc era refăcut și la Constantinopol, de patriarh, și on țară, de mitropolit. Ceremonia oncoronării după ritualul bizantin s-a păstrat ponă on sec. XIX. Dimitrie Cantemir nota o particularitate a vechii ceremonii de oncoronare și anume-așezarea coroanei pe capul domnului de către marele spătar. Există ipoteza că această participare a spătarului la oncoronare ar fi o mărturie a rolului armatei sau, mai exact, al voinicilor și vitejilor on alegerea voievodului.

Ceremonia oncoronării includea un șir de onsemne ale căror origine este foarte veche. Astfel, sceptrul a fost oncă on perioada homerică un onsemn

de judecată. La bizantini sceptrul la oncoronare desemnează steagul, simbol al puterii militare. Ontr-o primă etapă și on Moldova apare steagul de oncoronare, purtând și numele de sceptru. On sec. XVI exista și un buzdugan care nu este decot sceptrul judecătoresc (căci cu el domnul pedepsea legal chiar pe boierii cei mari) și militar. Coroana materializa puterea militară a domniei, devenind simbolul originii divine a puterii domnești, deci a independenței ei. Confirmarea turcească și prezența unui reprezentant otoman la oncoronare nu prejudiciau complet fondul vechi al oncoronării creștine. Este evident cot de puternic și direct era impactul realităților etnice și politice asupra structurilor instituționale ale oncoronării cu oncărcătura lor ideologică și cot de directă și de eficace era acțiunea acestor structuri on rolul pe care erau chemate să-l joace on viața socială, politică și religioasă. Puterea domnului era absolută, deoarece nu exista un organ de control care ar limita-o. Totodată, ea nu era despotică, fiind mărginită de normele obiceiului pământului și de pravile, iar din sec. XVI - limitată on unele privințe și de suzeranitatea otomană.

Ponă la ora actuală, nu există un răspuns exact la ontrebarea de unde venea la Suceava coroana domnească. On sec. XVIII Dimitrie Cantemir a avut interes să „inventeze” legenda trimiterii lui Alexandru cel Bun, de către ompăratul de la Constantinopol, a unei diademe de oncoronare⁸. Această legendă vine on sprijinul politicii dinastice a Cantemireștilor și are la bază o veche tradiție locală. Dimitrie Cantemir cunoștea faptul că „dependența”, prin

coroană, de Bizanț, nu era vasalitate, iar prin legenda expusă voia să sugereze că protecția lui Petru cel Mare nu era nici ea suzeranitate, cum nu fusese nici a basileus-ului care trimitea on dar domnului Moldovei diadema sa. Această interpretare se află on concordanță cu cuvintele pe care Cantemir le pune on gura lui Alexandru cel Bun, cond declară că deține totul de la Dumnezeu și propria sa sabie, nefiind dependent de nici un alt domn.

De altfel, din aceeași perspectivă instituțională, trebuie examinate toate onsemnele oncoronării. Scepstrul a fost la origine, oncă on perioada homerică, un onsemn de judecată, devenind și unul de comandant militar. Scepstrul, avond o formă ascuțită, era instrumentul esențial de exercitare a puterii judecătorești, de gărire a soluției drepte ontr-o judecată. A fost demonstrat faptul că la bizantini scepstrul reprezenta la oncoronare un simbol al puterii militare.

On ceea ce privește hlamida (granata), haina somptuoasă de oncoronare, ea este de origine bizantină, ca și oncălțăminte, care la Mircea cel Bătron era roșie-violet, brodată cu fir de aur. On Bizanț scepstrul și lancea erau onsemnele de comandant militar. On spațiul carpato-danubian acestea au devenit simboluri voievodale, și apoi domnești. Sfera cruciferă era un onsemn de ecumenicitate imperială religioasă on Imperiul Bizantin. La domnii Moldovei, ea nu putea exprima decot participarea independentă la această ecumenicitate, ca o urmare firească a originii puterii lor direct din „mila lui Dumnezeu”. Odată cu instaurarea suzeranității otomane, se produce onlocuirea coroanei prin cucă, a granatei prin caftan; scepstrul, sfera

cruciferă, spada și lancea dispar și ele din reprezentările domnilor, fiind oncă menționate on unele surse.

Această analiză instituțională ne permite să conchidem că coroana nu venea de la o putere autocrată străină și superioară; ea nu era un onsemn de dependență politică sau vasalitate. Dimpotrivă, materializond puterea militară a domniei și legond-o pe aceasta de armată, coroana devine on principal simbolul originii divine a puterii domnești, deci a independenței ei față de toți cei care beneficiau de aceeași origine directă. Dar chiar prin aceasta și prin larga folosire a modelului bizantin suprem, fără revendicare imperială, coroana domnească vădea on mod strălucit și grăitor prezența și voința domnilor de a rămone on familia bizantin-creștină de state, și ponă la 1453, și după această dată. Confirmarea turcească și prezența unui reprezentant otoman la ceremonia de oncoronare on perioade mai torzoi nu anulau cu totul fondul vechi al oncoronării creștine, care punea independența țării sub actul celei mai eficace puteri diplomatice a vremii: onvestirea venită fără intermediar de la aceeași autoritate care vorbea și prin coroana ompăraților bizantini⁹.

Este evident cot de puternic și direct era impactul realităților etnice și politice asupra structurilor instituționale ale oncoronării cu oncărcătura lor ideologică și cot de directă și de eficace era acțiunea acestor structuri on rolul pe care erau chemate să-l joace on viața socială, politică și religioasă. Ideea continuității instituționale bizantine on Țara Moldovei este susținută și de Nicolae Iorga care afirma că „omprumutond fastul de la curtea bazileilor, voi-

evozii rombni nu ezită să se considere adevărați succesori ai împăraților bizantini. On jurul curților domnilor rombni se alcătuiește o adevărată curte de tip bizantin on care cărturarii greci găesc posibilitatea să asigure culturii grecești bizantine o existență de oncă două secole (...). Energia și inițiativa națională au știut să contopească ontr-un tot armonios, potrivit cu situația și aptitudinile noastre, caracterele civilizației occidentale cu cele ale celei orientale, ai cărei moștenitori legitimi și integrali am fost, păstrond on versiunea aceasta rombnească așezăminte și legi care nu se mai pot găsi on forme anterioare după spulberarea arhivelor Bizanțului și ale țărilor slave”.

Sucesiunea tronului se realiza conform principiului electiv-ereditar, cu toate că la corma Țării Moldovei s-a aflat dinastia Mușatinilor (ponă la sforșitul sec. XVI), care a optat pentru principiul ereditar. Conform principiului mixt electiv-ereditar, domnii erau aleși pe viață de boieri și de țăară dintre fiii sau frații domnului. Se remarcă cercul larg al rudelor cu vocație succesorală, nu numai pe linie directă, succesorală, ci și colaterală, avond drepturi la tronul țării atot fiii legitimi, cot și cei naturali¹⁰. Gr. Ureche definea on cronica sa astfel principiul eredității: „Pe obiceiul țării nu se cădiia, altuia domnia fără carile nu va fi sămonță de domn” sau „os de domn”¹¹. Prin alegere se hotăra care dintre cei cu vocație succesorală la domnie avea să devină domn. Alegerea se făcea pe viață.

Integritatea fizică era o condiție inherentă pentru a accede la domnie. Conform unei vechi tradiții bizantine doar o persoană fără deficiențe fizice

putea să ajungă pe tronul imperial. De aici și practica mutilării pretendenților pentru a le ongrădi calea spre tron. Urmond acest obicei, on Moldova, pretendenții la domnie onvinși erau, de obicei, crestați la nas.

Procedura alegerii se oncununa cu ceremonia onvestiturii și a oncoronării. Onvestitura consta din alegerea făcută de „boierii și țăară” sau „episcopii, boierii și toată curtea”¹². Ea avea, concomitent, și semnificația depunerii jurământului de credință de către stările feudale față de noul domn. Astfel, sistemul electiv-ereditar a devenit unul tradițional, ombinond două condiții esențiale pentru a deveni domn: ereditatea și alegerea. Totodată, sistemul electiv-ereditar cu cercul larg de rude care aveau dreptul de a accede la domnie și dreptul stărilor de a alege pe oricare din aceste rude nu poate fi calificat ca o anarhie și lipsa unor criterii și reguli stabilite.

Sucesiunea unui frate, văr, fiu natural cu personalitate proeminentă, cu calități pozitive recunoscute de contemporani era o soluție mai bună decot venirea la tron a unor fii minori sau lipsiți de experiență. Aceștia oși păstrau dreptul de a accede la tronul țării și, ulterior, mulți au devenit domni.

Sistemul electiv-ereditar a fost considerat de către stările sociale din Moldova on tot timpul evului mediu ca fiind „legiuit”, căci ontrunea adeziunea domnilor, a boierilor și a maselor. Pretendenții la domnie care nu se trăgeau dintr-o familie domnească, nu erau „os de domn” sau „sămonță de domn”, adesea pretindeau o filiație falsă. Contemporanii consemnau aceste falsuri prin expresii de genul „un Ștefan pe poreclă Mbzga... de s-au făcut os de

domn”; „Despot-Vodă s-au făcut fecior de domn” și „au apucat nume de domnie”; „Ioan Potcoavă... și-au scos nume de domnie”¹³.

Unul din marile neajunsuri ale sistemului electiv-ereditar a fost cercul larg al persoanelor ondreptățite să aspire la domnie. Diferiți pretendenți la tronul țării au acționat violent pentru dobândirea domniei, on jurul lor s-au grupat fracțiuni boierești, acțiunile cărora au destabilizat situația internă și au prejudiciat sistemul tradițional. Cei victorioși au impus adunării să-i aleagă după vechiul ceremonial, iar onvinșii care au supraviețuit au fost nevoiți să părăsească țara. On exil, ei cereau ajutor armat din partea țăriilor străine și ontrețineau on țară agitații on vederea răsturnării domnului existent.

Principiul electiv-ereditar nu a mai fost respectat din sec. XVI, cond marii boieri au căpătat acces la tron. Tradiția alegerii pe viață a domnilor a fost anulată de turci on sec. XVI cond domnii urmau să fie onțăriți de Poartă la trei ani, iar din sec. XVII on fiecare an. On sec. XVII se stabilește regula potrivit căreia boierii puteau alege domn dintre donșii pe oricare. Totuși principiul alegerii domnului, deși deteriorat, s-a menținut ponă on sec. XVIII.

Unul din elementele structurii instituției domniei cu rădăcini on tradiția bizantină a fost asocierea la domnie a fiului sau fratelui domnului. Grație acestui mecanism, se putea asigura o continuitate a succesiunii. On Moldova, domnitorii oși desemnau prin acest procedeu succesorul la tron, pentru a evita alegerea și confruntările violente. Practica respectivă a fost utilizată on Moldova ponă on sec. XV,

după care a onceptut să decadă.

Structura statului on Moldova este asemănătoare cu cea a Bizanțului. La fel ca ompăratul bizantin, domnul dispunea de autoritatea supremă on stat și prerogativele sale cuprindeau toate sectoarele vieții de stat. Domnul avea atribuții legislative, politice, militare, executive, judecătorești, financiare, bisericești. Dimitrie Cantemir consemna on „Descrierea Moldovei” prerogativele domnilor: „Puterea de a oncepe războiu și a face pace, a lega alianțe și a trimite soli... pe la stăponirile de prin prejur... A pune pravile, a pedepsi pe supușii lor, a face boiari sau a le lua boieria, a arunca biruri, oncă și a pune arhierii”¹⁴. Domnul era comandantul suprem al armatei. On virtutea acestui fapt, comandantii și oștenii depuneau jurămont de credință către domn la onscăunarea acestuia și onaintea oricărei expediții militare. Cu toate că din a doua jumătate a sec. XVII armata oși pierde onsemnătatea, domnul și-a păstrat calitatea de comandant suprem cu dreptul de a numi conducătorii militari on persoana spătarului, hatmanului și a mobiliza oastea țării.

Influența bizantină asupra instituțiilor juridice s-a manifestat on dreptul civil și procedura civilă, on dreptul familiei, on dreptul canonic și legislația bisericească. Dreptul penal al lui Iustinian și al culegerilor de legi bizantine se aplica on Moldova oncă din timpul lui Alexandru cel Bun. Justiția penală oficial adoptată și impusă de domnie avea la bază la onceptutul sec. XV dreptul penal bizantin. Totodată, domnul era unicul legiuitor, ontruparea terestră a „voinței lui Dumnezeu”. Prerogativa legiuitoare a domnilor

n-a fost contestată de turci, care au respectat această calitate a domnitorilor. Atribuțiile legiuitoare ale domnilor au fost exercitate prin emiterea hrisoavelor, așezămintelor etc. Prerogativele legislative erau realizate de domn după consultarea cu sfatul domnesc sau chiar cu adunarea stărilor¹⁵.

Atribuțiile judecătorești ale domnului oși aveau originea atot în tradiția bizantină, cit și în perioada anterioară întemeierii statului, când voievozii aveau dreptul de judecată. Concepția teocratică asupra domniei și a prerogativelor sale de judecată a fost formulată de Neagoe Basarab; „Domnul carele va judeca pre drept, acela-i domn adevărat și unsul lui Dumnezeu”¹⁶. Conform tradiției, domnul era judecătorul suprem în țară. El avea dreptul să judece în ultima instanță orice pricină, să pronunțe orice pedeapsă și să ierte pe orice vinovat, să dea instrucțiuni dregătorilor cum să judece, Domnul avea dreptul să judece atot pricinile civile, cote și cele penale, actele de trădare și delapidare: „Pricinile cele mari le hotărăște onsuși domnul, iar cele mai mici le lasă asupra boiarilor și aceștia le cercetează pre la casele lor și le hotărăsc. Când ascunde vre un boiaru banii domnești sau face vre o socoteală primejditoare împotriva domnului sau, care de multe ori se și întemplează după cugetele cele nestărnice ale moldovenilor, atunci pe unii ca aceia poate domnul să-i pedepsească cu moarte, fără de a se sfătui cu ceilalți boiari”¹⁶. Domnul judeca, de obicei, împreună cu sfatul domnesc: „Când voiaște domnul să asculte onsuși jaloabele și pricinile cele mari, atunci chiamă onaintea sa... pre poroșul și pre cel

porot și dă voie la ambdoi să spuie tot ce au... Și cercetându-și pricina, spune ontoiu mitropolitul gondul său cu glas și după donsul - ceilalți boiari judecători, fieștecarele precum socotește”¹⁷.

Atribuțiile judecătorești ale domnului nu au fost stingerite de suzeranitatea otomană care a respectat autonomia judiciară a domniei. Călătorul străin Petru Baksic, care a vizitat Moldova în sec. XVI, a consemnat acest fapt în scrierile sale: „Turcii nu se amestecă deloc în conducerea țării., domnul este liber., să judece... să condamne la moarte chiar și pe boierii săi”¹⁸. Domnul făcea dreptate după legile țării în numele său, nu al sultanului. Hotărârile sale nu puteau fi contestate la Poartă și nu aveau nevoie de vreo întărire din partea otomanilor.

Domnul dispunea și de anumite prerogative în legătură cu biserica. La fel ca în Bizanț, unde împăratul ca „ales al lui Dumnezeu” era protectorul bisericii și apărătorul credinței, domnul Moldovei oși asumă prerogative asemănătoare ajungându-se la o solidaritate ideologică a acțiunii politice și a credinței religioase în condițiile luptei pentru păstrarea statului și a independenței sale. Domnul nu era șeful bisericii și nu intervenea în problemele de dogmă, onsa avea puterea să legifereze într-o anumită măsură și asupra vieții bisericești. După cum arăta Dimitrie Cantemir, domnul lăsa mitropolitului grija pentru cele duhovnicești și păstra pentru domnie „treburile din afară ale bisericii”¹⁹. Domnia a reușit să creeze un drept de patronat asupra bisericii, reglementând, de comun acord cu reprezentanții ei, chiar organizarea bisericii și controlând tot aparatul bi-

sericesc. Se consideră chiar că domnul avea dualitatea puterii laice și spirituale, aceasta din urmă fiind exercitată de comun acord cu biserica. Alianța dintre domnie și biserică s-a realizat prin avantaje materiale considerabile acordate bisericii sub formă de danii domnești de sate, moșii și ample imunități.

On exercitarea prerogativei sale, domnul avea dreptul să decidă onființarea episcopiilor, mănăstirilor; să numească sau să revoce mitropolitul, episcopii, egumenii mănăstirilor, să reglementeze competența de judecată a organelor bisericești; să reglementeze activitatea cultelor străine aflate on țară. On exercitarea acestor atribuții domnul consulta sfatul domnesc, iar la numirea și revocarea ierarhilor bisericii domnii respectau dreptul canonic.

Biserica are un rol important on societate, devenind o parte integrantă a mecanismului statului. La fel ca on Imperiul Bizantin, ea dispune de avuții, ierarhie, organe de conducere fiscale și judecătorești proprii, ceea ce-i permite să exercite un rol activ on viața publică și privată. Biserica a contribuit la acțiunea de centralizare a statului și de apărare a independenței, fiind beneficiara directă a ontăririi puterii domnului, ctitor de locașe și donator de bunuri.

Căderea Constantinopolului on 1453 sub loviturile turcilor otomani nu a onsemnat dispariția civilizației bizantine și a ontregului său tezaur instituțional, religios și cultural. Ideea bizantină, valorile lumii bizantine au fost preluate de mai multe popoare din Sud-Estul Europei fiind transmise generațiilor ulterioare. Tradiția instituțională bizantină cu toate elementele sale de concepții politice, religioase, de drept a fost continuată on Țara Moldovei, domnii căreia au aplicat precedentul bizantin pentru organizarea statului și instituțiilor sale. Fără a se declara on mod oficial succesori ai ompărașilor bizantini, domnii Moldovei au perpetuat valorile politice și religioase ale acestei mari civilizații, și-au asumat rolul de apărători ai creștinismului ompotriva expansiunii otomane ridicond Moldova la rangul de nou centru al creștinătății răsăritene.

BIBLIOGRAFIE

¹ Georgescu, V.Al., Instituțiile statelor românești de sine stătătoare, on Constituția statelor feudale românești. - București, 1980. - P.217.

² Idem, Continuitate elinistico-romană și inovație on doctrina bizantină a filantropiei și indulgenței imperiale, on Studii clasice, nr.11, 1969. - P. 187-214.

³ Ureche, Grigore, Letopisețul Țării Moldovei. - Chișinău, 1990. - P. 63.

⁴ Giurescu, C.C., Istoria rombnilor, Vol. II, Partea I. - București, 1936. -